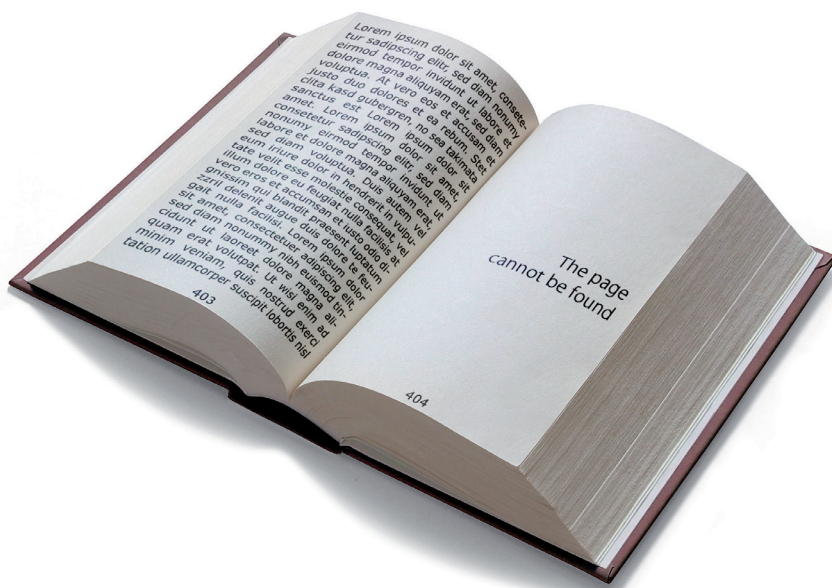


Szerkesztette: Tóth Zsófia Anna

A VARÁZSGYŰRŰTŐL AZ INTERKONFESSZIONÁLIS KOMMUNIKÁCIÓIG

INFORMÁCIÓTUDOMÁNYI METSZÉSPONTOK
BÖLCSÉSZETI MEGKÖZELÍTÉSSEN



Primaware
Szeged, 2011

Szerkesztette: Tóth Zsófia Anna

A VARÁZSGYŰRŰTŐL AZ
INTERKONFESSZIONÁLIS
KOMMUNIKÁCIÓIG

INFORMÁCIÓTUDOMÁNYI METSZÉSPONTOK BÖLCSÉSZETI
MEGKÖZELÍTÉSBN



PRIMAWARE
Szeged, 2011

A konferencia kötet a TÁMOP-4.2.1/B-09/1/KONV-2010-0005
azonosító számú, „Kutatóegyetemi Kiválósági Központ létrehozása
a Szegedi Tudományegyetemen” című projekt az Európai
Unió támogatásával, az Európai Regionális Fejlesztési Alap
társfinanszírozásával valósul meg.

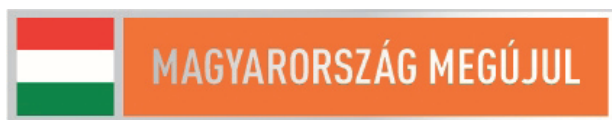
A KIADVÁNYT SZERKESZTETTE:
MARIÁNOVICH DÁNIEL

ISBN 978-963-306-108-4



© A címlapon szereplő képet Alexandre Galant bocsájtotta a kötet szerkesztőinek rendelkezésére

© Arany Mihály György, Cserhátiné Ohnmacht Magdolna, Czerjak Milána, Dótsch Szilvia, Hausz Frigyes, Hevesi Andrea, Illés Imre Áron, Kovács Krisztina, Lénárt András, Lengyel Zsuzsanna, Maczelka Csaba, Milián-Bogyai Réka Orsolya, Mitnyán Lajos, Nádasdi Péter, Petneházi Gábor, Székesi Dóra, Szilágyi Péter, Szócs Tibor, Tóth Ákos, Tóth Csilla, Tóth Zoltán János, Tóth Zsófia Anna, Turi Zsolt, Varga Ferenc, Virágh Anna, Vukman Péter, Z. Karvalics László



BEVEZETŐ

Az információ-jelenséggel foglalkozó kortárs tudományosságnak egyre bonyolultabb a természetrajza és a szakmai-diszciplináris beágyazása. A kommunikációelmélettel kokettáló matematikai-statisztikai információelmélet árnyékában évtizedekre háttérbe szorult az az alapvető szempont, hogy a jeltömeg fizikai mozgására és állapotára érvényes kvantitatív, mennyiségi megközelítés mellett – és gyakrabban: helyette – a jelentésre, a tartalomra és a funkcióra érzékeny minőségi, kvalitatív vizsgálatokra is szükség van.

Ennek a tudományos küldetésnek elsősorban a társadalom-és bölcsészettudományok tudnak megfelelni. Az alábbi kötet, amely a Szegedi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karának fiatal kutatóitól (PhD hallgatók, tudományos segédmunkatársak és tudományos munkatársak) származó tanulmányokat tartalmaz, jól szemlélteti azt a tematikus és módszertani sokféleséget, amellyel a legkülönbözőbb témák kutatói megtalálhatják az utat az információval, annak természetével, áramlásával, terjedésével kapcsolatos kérdésekhez. Láthatóvá válik, hogy miként újítja, frissíti meg a hagyományos megközelítéseket egy információ-központú nézőpont-választás, és a legérdekesebb eredmények avval az ígérettel is kecsegtetnek, hogy speciális szakterületi témák tanulságai, eredményei felhasználhatóak lehetnek egy átfogóbb információtudományi szintézisben.

A közölt dolgozatok a 2011. február 3-án megrendezett „Információs társadalom alprogram szakmai konferenciája” című tudományos rendezvényen elhangzott előadások írott változatai. Ezen a konferencián a TÁMOP-4.2.1/B-09/1/KONV-2010-0005 azonosító számú, „Kutatóegyetemi Kiválósági Központ létrehozása a Szegedi Tudományegyetemen” című projekt keretein belül alkalmazott fiatal kutatók mutatták be vizsgálódásaik és munkájuk eredményeit.

Szeged, 2011. június

Z. Karvalics László és Tóth Zsófia Anna

TARTALOM

IRODALOM

- 1 . Maczelka Csaba: *Hiszen te tudással sáfárkodsz*
Információáramlás és utópikus hagyomány Gabriel Plattes Macaria c.
művében..... **9**
- 2 . Székesi Dóra: *Az emberi elme működése, a valóság érzékelése,*
nyelvi reprezentációja és az emberek közötti kommunikáció Diderot
első filozófiai írásaiban**19**
- 3 . Arany Mihály György: *(Ki)útkeresések Christoph Ransmayr*
regényeiben**27**
- 4 . Mitnyán Lajos: *Inspiro vs. informo, avagy az angyali*
üdvözletről és az információ kultuszáról.....**35**
- 5 . Czerjak Milána: *A művészet mint kommunikatív aspektus*
Gogol alkotásfilozófiájában.....**43**
- 6 . Varga Ferenc: *Varázsgyűrű - mesék Andrej Platonov*
tollából **51**
- 7 . Hevesi Andrea: *Interkonfesszionális kommunikáció a korai*
újkorban: Balassi Bálint Adj már csendességet kezdetű versének
unitárius szöveg-hagyománya**57**
- 8 . Kovács Krisztina: *Információs stratégiák és beszéd-módok,*
a narratív identitás változatainak bemutatása a modernség iro-
dalmának egy példáján keresztül (Város és vidék találkozása
Hunyady Sándor prózájában)**63**
- 9 . Tóth Ákos: *"A Szép Ernő-ügy" (Egy példa az irodalomtörténeti*
allegóriák keletkezésére, hatására, utóéletére).....**72**
- 10 . Milián-Bogyai Réka Orsolya: *A képiség kirajzol(ód)ása*
Garaczi László A mennyország térképe című elbeszélésében.....**80**

KULTÚRA

- 11 . Tóth Zsófia Anna: *A Chicago (1924-2002) karneváli végzet*
asszonyai: élet-halál/információ-dezinformáció zsonglőrök az
információs társadalom hajnalán.....**90**

- 12 . Tóth Zoltán János: *Performativitás és erőszak a hardcore mainstream pornófilmben. Az erőszak a férfi békéje.....97*
- 13 . Petneházi Gábor: *Színlelés és rejtőzködés, információ és dezinformáció a késő-renaisszánszban Kovacsóczy Farkas padovai beszédein keresztül108*
- 14 . Turi Zsolt: *A nyelvi tesztek szerepe a cartoos stenosis és a Huntington-kór diagnosztikájában115*

TÖRTÉNELEM

- 15 . Illés Imre Áron: *A flaviusi városi törvények szerepe Hispania romanizációjában.....130*
- 16 . Lénárt András: *Propaganda és cenzúra: spanyol filmpolitika a Franco-korszakban.....137*
- 17 . Virágh Anna: *Külgazdaság és katonapolitika: adalékok az Egyesült Államok spanyolországi támaszpontjainak finanszírozási kérdéseihöz (1953-1955)144*
- 18 . Szócs Tibor: *Intézményes szóbeliség: a poroszlói rendszer az Árpád-korban151*
- 19 . Hausz Frigyes: *Egy tudományos társaság kiépítése: a Royal Society és Magyarország161*
- 20 . Szilágyi Péter: *Párbeszéd a kultúrák között: Magyarország és Líbia diplomáciai kapcsolatának kezdeti lépései168*
- 21 . Vukman Péter: *Az információáramlás és az információszerzés lehetőségei és korlátai: Brit jelentések Magyarország a szovjet-jugoszláv konfliktusban játszott szerepéről (1948-1953)177*

NYELVÉSZET

- 22 . Lengyel Zsuzsanna: *A humán kommunikáció evolúciós előzményei.....185*
- 23 . Cserhátiné Ohnmacht Magdolna: *A progresszív aspektus temporális tulajdonságainak vizsgálata - Az unicitás194*

24 . Tóth Csilla: <i>Monotonitás és következtetések a magyar statikus lokatívuszi ragok, névutók esetében</i>	203
25 . Nádasdi Péter: <i>A prenominális vonatkozó szerkezetek a magyarban</i>	213
26 . Dótsch Szilvia: <i>Az orosz tárgyatlan igék</i>	221

Székesi Dóra:

**Az emberi elme működése, a valóság érzékelése
és nyelvi reprezentációja, az emberek közötti
kommunikáció Diderot első filozófiai írásaiban**

Diderot materialista természetfilozófiájának nagyon meghatározó gondolata, hogy a természet nem volt és nem is lesz mindig olyan, mint amilyennek pillanatnyilag látjuk, hiszen a világegyetemet alkotó anyag állandó mozgásban van. Ezért nem lehet beérni az eleve adott dolgok szemlélésével, minden lehetőséget számításba kell venni. Képzeletünkre, megfigyeléseinkre, feltevéseinkre támaszkodva a természetben lévő „szükségszerű összefüggéseket” (Diderot 1994, 463) kell feltárnunk, hogy az embert és az őt körülvevő világot jobban megismerjük. Diderot és D’Alembert *Enciklopédiájának* célja ezeknek az összefüggéseknek a közlése, „a föld színén elszórtan található ismeretek összegyűjtése, általános rendszerének bemutatása a kortársak számára és annak átadása az eljövendő nemzedéknek” (Diderot 2001). Az ismeretszerzés lényege ezen összefüggések számának sokszorosításában, illetve a kommunikációban rejlik, melynek következtében – ahogyan Diderot szintén az *Enciklopédia* című cikkében írja – „megszűnnek az időbeli és térbeli távolságok, létrejön a kapcsolat tér és idő minden lakott pontja között, minden élő és gondolkodó lény érintkezésbe lép egymással” (*ibid.*).

Természetesen nem tekinthetjük Diderot-t a web feltalálójának, viszont az *Enciklopédiával* az ismeretek tárolásának és kommunikálásának olyan formáját gondolta el, mely a web fogalmával rokonítható (Bianco 2002, 17). Az *Enciklopédia* koncepciója nagyon hasonló a web által megvalósult információtechnikára, ismeretközlésre és elrendezésre. Az *Enciklopédiában* található belső utalási rendszer az internet hipertextjére¹⁷, linkekkel összekötött szövegeire emlékeztet, melyek a felhasználó számára különböző útvonalakat biztosítanak a hálón. Ahogyan az *Enciklopédia* című cikkben olvashatjuk, „az enciklopédikus rendnek, az ismeretek egyetemességének és a gyakori belső utalásoknak köszönhetően az összefüggések száma nő, a kapcsolatok más-más irányt vesznek” (Diderot 2001).

17 A hipertext kifejezést Theodor H. Nelson alkalmazta először a hatvanas években, mellyel olyan elágazó szövegre utal, ami kapcsoló elemekkel összekötött szövegdarabok soraként képzelhető el. Ezek a kapcsoló elemek különböző útvonalakat biztosítanak az olvasónak.

Diderot írásaiban maga a *háló* fogalma hasonlat formájában található meg, nevezetesen a pókháló-hasonlatban. Ez a hasonlat nem az ő találmánya, a XVII. századi szív-és agyutatókban¹⁸ alkalmazták az élőlények szervezeti felépítésének szemléltetésére, az agyhártyából kiinduló, testünket alkotó rostfonalháló ábrázolására (Saad 2006, 56-57). Diderot is az agy és a test egyéb részei közötti kapcsolat leírására alkalmazza: „A fonalak mindent behálózna; nincs olyan pontja a testnek, ahol ne volna végződésük; az agyhártyában pedig, amiről már beszéltem, ott lapul a pók” (Diderot 1983, 242). Szövegeiben a pókháló-hasonlat ismereteink szerveződésének jellemzésére és ismereteink szerzésének ábrázolására használt kép. Tanulmányomban Diderot materialista filozófiájában az észlelés, gondolkodás, ismeret-szerzés, ismeretredezés, nyelv, kifejezés kérdéseinek (pók)hálóját szeretném felrajzolni, ezen témák közötti összefüggéseket igyekszem tanulmányozni.

A pókháló-hasonlat kitűnően szemlélteti, amit Diderot filozófiai írásaiban az ember szervezeti felépítése, adottságai és a világ észlelése közötti összefüggésekről találhatunk. Egyik enciklopédista társát, Boulanger-t is pókhoz hasonlítja, amikor a természet összefüggéseit jól látó filozófus intelligenciájáról beszél.

Néha ehhez a magányos, szemekkel borított rovarhoz hasonlítottam őt, mely a beleiből vett selyemszálakkal hatalmas lakhelyének egyik pontját más távoli pontokkal tudja összekötni, és első fonalából kiindulva nagy leleményességgel szövi össze csodás, finom művét, s még számtalan fonalat enged jobbra s balra, míg végül birtokába nem veszi a hálóját körülvevő teret. S e hasonlattal cseppet sem sértettem meg őt. (Diderot 1818, 629)

A pók „számtalan fonalat enged jobbra s balra”, az enciklopédista filozófus feltevéseivel gondolatokat ébreszt azokban, akik szintén a természet összefüggéseit kutatják. Képes még egymástól távoli pontok összekötésére is. A pókháló a természetfilozófusok elméjének működésére, a közöttük zajló kommunikációra is vonatkozik. Tehát nemcsak a természetről szóló ismeretekre, hanem az ismeretek megszerzésének és átadásának természetére is.

18 Thomas Willis angol orvos kutatásaiban találjuk meg ezt a hasonlatot. Arab orvosok vélték úgy, hogy testünk membránjai mind az agyhártyából erednek. Innen származik Willisnek az az elgondolása is, miszerint az agyból indulnak ki azok a rostfonalak, melyek a szervezetet alkotják, illetve, hogy a szívből kiinduló erek is érintkeznek egymással.

Bár az *Enciklopédia* című cikkben a pókháló-hasonlat nem szerepel, mégis a fentiekhez nagyon hasonló koncepciót találunk benne. Itt már kirajzolódik az az elképzelés, ami a pókháló-hasonlattal válik majd még szemléletesebbé. Az embert és ismereteit az univerzum központjaként vagy inkább kapcsolódási pontjaként kell tekinteni, akinek szerte- és elágazó ismeretei más ismeretekkel kapcsolódnak össze. Diderot világképe többközpontú, ahol a nézőpontok száma végelethatalan.

Ahhoz, hogy az emberek érintkezésbe lépjenek egymással természetesen valamilyen eszköz, nyelv szükséges. Diderot egyetért ezzel, hogy a nyelv fontos szerepet játszik az ismeretszerzésben és segíti az emberek közötti kommunikációt. Ugyanakkor a nyelv intézményes és önkényes jellegét hangsúlyozza, amikor a következő gondolatra hívja fel a figyelmet: „[s]őt odáig mentünk, hogy e jelek közösek lehetnek számunkra, s mintegy képzeink csereforgalmának raktárául szolgálhatnak” (Diderot 1983, 26). Megállapítása szerint a jelek és képzetek közötti kapcsolat korántsem olyan egyértelmű.

A verbális kommunikációban használt jelek Diderot szerint nem a legpontosabban, leghűbben közvetítik képzeinket. A probléma lényege abban áll, hogy míg a nyelv alapvetően analitikus, az elme működése szintetikus. Egyszerre gondolatok forgatagát kellene a nyelvnek visszaadnia. Az elme szintetikus egységéről szóló elméletet Diderot két filozófiai levelében, a *Levél a vakokról* és a *Levél a süket-némákról* című írásaiban fejti ki, majd később a *D'Alembert álmában* is újratárgyalja.

A gondolkodás szoros összefüggésben van az érzékeléssel: az érzetektől lesznek a gondolatok. A környezetével kapcsolatban lévő élőlény testének minden pontját érheti külső vagy belső inger. Érzékszervein keresztül tehát úgynevezett benyomásokat, ingereket fogad be, melyek érzetekké alakulnak át. Ezeket az érzeteket az agy, a hálózat kiindulópontja rögzíti. Az agy, amit hatodik érzékként is emlegetnek, nem érzékel, de a többi érzéket koordinálja: „nem rendelkezik érzékszervekkel: nem lát, nem hall, nem érez fájdalmat; mozdulatlan anyag puha párnáján pihen: innen hall, ítélt és dönt, innen sugárzik szét mindenüvé” (Diderot 1983, 253). A hálózat kiindulópontjában található a gondolkodás, ami „szervezeti adottság” (Diderot 1983, 218). Gondolkodás alatt pedig a felidézett érzetek összehasonlítását értjük.

Diderot úgy véli, hogy több olyan kifejezési mód van, amelyek az artikulált hangokból álló beszédnél sokkal hűbben tudják visszaadni

az emberi elme összetett működését. Ezek közé a kifejezőeszközök közé tartozik a vakok tapintásnyelve, hasonlatokon alapuló kifejezéseik, valamint a süketnémák gesztusnyelve. Diderot gondolkodásának és módszerének egyik nagyon meghatározó jellemzője, hogy szörnyszerű, abnormális jelenségek és lények tanulmányozásával igyekeznek az általánosan elfogadott, normálisnak mondott jelenségeket jobban megérteni (Laidlaw 1963, 106). Szörnyek segítségével – ahogyan sokszor a vakokra és a süketnémákra utalnak ebben a korban – szeretné demonstrálni a természet és az emberi szervezet működését. Vizsgálódásunk tárgyát a következő kérdéskörrel foglalhatnánk össze: mennyire érzékeli másképpen a vak és a süketnéma a természet szükségszerű összefüggéseit látó és halló társaihoz képest, milyen képzei alakulnak ki ezekről, és hogyan tudja ezeket a képzeteket kifejezni.

A vakon született ember dolgokról alkotott ideái nem egyeznek meg a látók ideáival, mivel a látás hiánya miatt más minőségű érzetek alapján alakítják ki azokat. Jóllehet a szavak hidalják át a látók és a vakok közötti különbséget, ezekhez a szavakhoz más ideát kapcsolnak a vakok és a látók. Az egyéni tapasztalat útján szerzett érzeteink nem a körülöttünk lévő tárgyak hű másolatai. A dolgokról alkotott ismereteink csupán jelek értelmezéséből származnak. Ezek a jelek a vakoknál tapintható, a látóknál viszont színes, látható pontok. Tehát csak relatív jelentősége van annak, hogy mit nevezünk objektivitásnak vagy igazságnak. Ezt a relativitást „a felvilágosodás filozófiája fáradhatatlanul hangsúlyozza”, és „Diderot is örömét lelte e gondolat színes ábrázolásában, amint ez a vakokról és a süketnémákról szóló leveleiből kiderül” (Cassirer 2007, 156).

Diderot szerint megismerhető a bennünket körülvevő világ, viszont az általunk érzékelt természet nem abszolút, hanem csak relatív jelleggel bír. Ennél fogva azoknak az ismeretei, akik nem tudják használni valamelyik érzéküket, nem rosszabb, hiányosabb ismeretek, csak másak. A nyelvük sincs távolabb az általuk leírt világtól a minden érzékével rendelkező ember nyelvéhez képest, csak más jelekkel adják vissza ideáikat. Sőt Diderot számára a vakok nyelve megbízhatóbb, kifejezéseik helyesebbek a látókénál: „fogalmaik kevésbé kiterjedtek, de világosabbak, [...] sohasem használják őket helytelenül, s legalább ennyiben felülmúlják a legtöbb embert” (Diderot 1983, 15).

A látók számára behatároltnak tűnhet a vakok világról szerzett ismereteinek tára. Képzeik kialakítását illetően viszont Diderot szerint sokkal közelebb állnak a konkrét valósághoz, mert többnyire

kézzel fogható, tapintható támpontokra hagyatkozhatnak. Sokkal kifinomultabb az az érzékük, mely a XVIII. században felértékelődik az érzékek hierarchiájában: a tapintás. Ennek az érzéknek a fontosságáról beszél Diderot is, amikor a kéz, az ujjak, a bőr szabatos nyelvének jelekben történő visszaadását hangsúlyozza.

A tapintás nyelve abban az időben nem rendelkezik még saját jelekkel. A szemnek ott vannak a betűk, a fülnek a tagolt hangok, viszont „egyetlen [jel] sincs a tapintás számára” (Diderot 1983, 26). A tapintásnyelv segíteni tudná a minden érzékszervük birtokában lévő emberek, a süketnémák és vakok közötti kommunikációt. Ezért veti fel Diderot, hogy fel kell találni ezt a „tapintást pótló világos és szabatos nyelvet”, mely „épp olyan kényelmes lenne, mint bármilyen más [nyelv]” (Diderot 1983, 27), hiszen végső soron minden nyelvet úgy találnak fel. Ennek a tapintásnyelvnek a bevezetéséhez pedig csak annak nyelvtanát kellene rögzíteni, és „szótárakat szerkeszteni belőle” (*ibid.*). Diderot még azokra a módszerekre is kitér, amelyeket a vakok tapintásnyelvre történő oktatásánál javasolna.

Talán szert tennének eszmékre, ha gyermekkoruktól fogva határozott, állandó, változhatatlan és egyértelmű módon értetnők magunkat velük, egyszóval ha kezükre ugyanazokat a betűket rónánk, melyeket mi a papírra rovunk, és ha e betűkhöz változatlanul ugyanaz a jelentés fűződne. (Diderot 1983, 26)

A *Levél a vakokról* című írásában Diderot gyakorlati példát is említ, amikor a Saunderson-féle számolótábla működéséről elmélkedik. A cambridge-i egyetem vak matematikatanárának tapintható matematikája kézzel fogható példája annak, hogy a látásból és a tapintásból szerzett tapasztalatok összefüggésbe hozhatóak. Olyan tapintható számolótábla volt ez, amelyre bármilyen számot fel lehetett írni, és amelyen bármilyen számtani műveletet el lehetett végezni.

Diderot szerint a vakok nyelve nemcsak világosabb, szabatosabb, de metaforikusabb is, mint látó társaiké. Csak közvetetten tudnak a látható dolgokról beszélni, azaz egy adott érzékre vonatkozó kifejezéseiket más érzékekre kell átvinniük. Nem véletlen, hogy a vakokról szóló filozófiai levelében a vak matematika-professzor nyelvhasználatán keresztül fogalmazza meg Diderot először, hogy, mit is ért a metafora „szerencsés kifejezése” alatt:

[Saunderson] bőségesen használt szerencsés kifejezéseket. De mit ért ön szerencsés kifejezésen? – kérdezi majd, ugye, tőlem. Erre azt fogom válaszolni, hogy azok a kifejezések, amelyek sajátosan illenek egy érzékre, például a tapintásra, és átvitt értelemben illenek ugyanak-

kor egy másikra, amilyen például a látás. Kettős világosság származik ebből annak számára, akihez beszélünk, a kifejezés igaz és közvetlen világossága, és a metafora visszavert világossága. (Diderot 1983, 31)

Ennek az illesztési folyamatnak kapcsán mondhatnánk, hogy a vakok a beszédtanulás során a nyelvet átdolgozzák. Kreatívabbnak kell lenniük, amikor a látók számára ismeretlen összefüggéseket, újabb nyelvet hoznak létre.

Diderot a vakok nyelvéhez hasonlóan a süketnémák gesztusnyelvét is sokkal metaforikusabbnak találja a hallók beszédéhez képest. Szerinte a gesztusnyelv is rendelkezik a metafora „visszavert világosságával”, tömörségével. A süketnémák gesztusnyelvének metaforikusságára hívja fel a figyelmet, amikor a némával való találkozásának történetét említi:

Egy nap épp' sakkoztam, a néma nézett engem, miközben játszotam; ellenfelem kínos állásba kényszerített, a néma ezt csodásan észre is vette, és mivel úgy gondolta, hogy a játszmat elvesztettem, szemét becsukta, fejét oldalra billentette, karját leengedte, jelezve, hogy úgy gondolja, végem van, mert mattot kaptam. Gondoljon csak bele, mennyire metaforikus a gesztusok nyelve! (Diderot 1996, 18)

A gesztusok metaforikusságát a vizuális képekben történő megjelenítés adja. Ennek a festői jellegnek köszönhető, hogy Diderot írása olyan, mintha egy „képgalériában sétálnánk” (Kempf 1964, 105). Az elliptikus, szintetizáló gesztusok egyszerre láttatják azt, amit a beszéd szegmenseire bont. Így a gesztusok nyelvéről nemcsak azt mondhatjuk el, hogy hatékonyabb, erőteljesebb kifejezőeszköz, hanem azt is, hogy közelebb áll az érzékelés és gondolkodás folyamatához, sokkal hűbben reprezentálja az elme egységét (Delon 1988, 81).

A gesztusok metaforikus nyelve sokkal energikusabb nyelv, mint az artikulált hangokból álló beszéd. Diderot célja a lehető legergikusabbá tenni írásait, szövegeiben felszabadítani a nyelvben rejlő energiát, hogy olvasóját minél inkább megérintse. Meglátása szerint a nyelv energiája fordítottan arányos a megnyilatkozások hosszúságával. E gondolatot követve a test, a gesztusok nyelve, illetve a csend lenne a legergikusabb kifejezési mód. Diderot több szövegében, így a *Levél a süketnémákról* című írásában is kifejti a gesztusok nyelve, illetve a csend iránti rajongását.

Vannak olyan fenséges gesztusok, melyeket az ékes beszéd soha nem tudna visszaadni. Ilyenek például Lady Macbeth mozdulatai Shakespeare tragédiájában. Az alvajáró Lady Macbeth szemét lehunyva, csendben halad a színpadon ; mintha kezét mosná tisztára királya

vérétől, akit már több, mint húsz éve megfojtott. Nem hiszem, hogy be-
széddel ki lehetne fejezni azt a pátoszt, amit kézmozdulatának csendje
elmond. (Diderot 1996, 17)

Diderot filozófiájában a vakok és a süketnémák esete a természet
jelenségei között lévő szükségszerű összefüggések megértésében új
utakat nyit. Gazdagítja, sokszorosítja a kapcsolódási pontok számát
ismereteink szövevényes (pók)hálójában olyan kérdéseket érintően,
mint a valóság érzékelése, ismereteink szerzése, szerveződése, azok
kifejezése és átadása. Másfajta kifejezésmódok, a tapintás és a gesz-
tus nyelvének megismerése azért fontos, mert így jöhet létre kommu-
nikáció vakok, süketnémák, látók, hallók között, így léphet érintkezésbe
egymással minden élő és gondolkodó lény.

FELHASZNÁLT IRODALOM

Bianco, Jean-François. „Diderot a-t-il inventé le Web?”
Recherches sur Diderot et sur l'Encyclopédie, N°31-32,
2002. április, 17-25. o.

Cassirer, Ernst. *A felvilágosodás filozófiája*. Mesteriskola
sorozat, (ford. Scheer Katalin). Budapest: Atlantisz Könyvkiadó,
2007.

Delon, Michel. *L'idée d'énergie au tournant des lumières (1770-
1820)*. Párizs: PUF, 1988.

Diderot, Denis. *Œuvres*. Vol. 1, Párizs: Belin, 1818, 629. o.

Diderot, Denis. *Levél a vakokról. Diderot válogatott filozófiai
művei*. Gyóri János fordítása. Budapest: Akadémiai Kiadó, 1983,
13-58. o.

Diderot, Denis. *D'Alembert álma. Diderot válogatott filozófiai
művei*. Csatlós János fordítása. Budapest: Akadémiai Kiadó,
1983, 225-282. o.

Diderot, Denis. *D'Alembert és Diderot beszélgetése*. Csatlós
János fordítása. Budapest: Akadémiai Kiadó, 1983, 210-224. o.

Diderot, Denis. *Éléments de physiologie. Œuvres*. Vol. 1.
Philosophie, Laurent Versini kiadása. Párizs: Robert Laffont,
1994.

Diderot, Denis. *Lettre sur les sourds et muets, à l'usage de ceux
qui entendent et qui parlent. Œuvres*. Vol. 4. Esthétique, Laurent
Versini kiadása. Párizs: Robert Laffont, 1996.

Diderot, Denis. „Enciklopédia.” In *Encyclopédie de Diderot et
d'Alembert*. CD-rom. Párizs: Redon, 2001.

Kempf, Roger. *Diderot et le roman, ou le démon de la présence*. Párizs : Seuil, 1964.

Laidlaw, Norman. "Diderot's Teratology." Otis Fellows szerk. *Diderot Studies IV*, Genève: Droz, 1963, 105-129.

Saad, Mariana. „Araignée.” In Sophie Audidière, Jean-Claude Bourdin, Colas Duflo szerk. *Encyclopédie du Rêve de D'Alembert*. Párizs: CNRS, 2006, 56-57. o.